

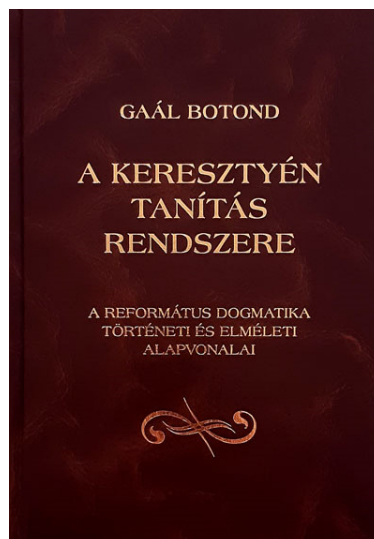
*PÜSÖK Sarolta*¹:

Gaál Botond: *A keresztyén tanítás rendszere. A református dogmatika történeti és elméleti alapvonalai.* Kiadja a Tiszántúli

Református Egyházkerület, Debrecen, 2022, 1055 p.,

ISBN 978–615–5909–08–5, 1055. old.

A vaskos kötet terjedelmére többféle magyarázat is van: egyfelől a hitkérdések sokrétősége indokolja a bővebb kifejtést, másfelől a szerző hosszan tartó tanári tevékenységének terméseként számos eddigi írás, előadás anyaga kínálkozik, hogy azokat mind csokorba szedje, és egy átfogó képpé egészítse, mintegy megkoronázza életművét. A rendszeres teológiai kötet szerzője tisztában van a műfaj kihívásaival és korlátaival, hiszen saját bevallása szerint miközben 1987 és 2015 között a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Dogmatika Tanszékét vezette, szinte jelmondatává vált előadásai során a hallgatók felé elhangzó figyelmeztetés, hogy „nagyon mély titkokat fognak fessegetni, esetleg azokba belelátni, vagy azokat megérteni a Teremtő által nekünk ajándékozott racionális képességünknel

¹ Egyetemi docens, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar; e-mail: sarolta.pusok@ubbcluj.ro.

fogva, de az előadás végén még több titokkal fogunk találkozni” (24. o). Ugyanakkor az egyetemi tanár másik alaptapasztalatára is felhívta hallgatói/olvasói figyelmét, jelesül arra, hogy az önálló gondolkodásra, mélyebb megértésre vágyó tanítvány nem elégedhet meg egy egyetemi jegyzet anyagával, hanem az egyes kérdéskörökhöz hozzá kell olvasnia minél több szakirodalmat.

Az olvasnivalókat illetően a szerző is alázattal sorolja fel az előtte járó magyar teológus nemzedékek tollából született, tartalmukat tekintve ma is érvényes dogmatikajegyzetek sorát, amelyeknek egyik közös jellemzője, hogy a taníthatóság szándékával írták őket, így olvasóikat sem felesleges háttér-információkkal, sem tudományos hivatkozásokkal nem terhelik, hanem a leglényegesebb tanításokat vázolják. Az egyes kérdéseket tudományos alapossággal kifejtő szaktanulmányok sajátos többlete pedig abban rejlik, hogy feltárják olvasóik előtt az információforrásokat, érvek és ellenérvek felsorakoztatása mentén jutnak el azokhoz a következtetésekhez, amelyeknek így az olvasói megértik az eredőit, hátterét, miértjeit. Az ilyen tanulmányok akár hosszabb exkurzusokat is tartalmazhatnak. A kötet szerzője szeretné a két műfaji sajátosságot egyszerre érvényesíteni, a következő nemzedékek teológiai hallgatóira való tekintettel pedig a tanulhatósági szempont sem mellékes, hogy ilyenként „elviselhető hosszúságú és jól tagolt legyen” (31. o.). Az utóbbi, az alcímekben megjelenő logikus felosztás, valóban megvalósul; a hosszúságot illetően evidens, hogy az egész kötetet képtelenség egy lélegzetre elolvasni két vizsga közötti éjjeleken, de az egyes témaköröket kiválasztó diák hasznos információkat talál aránylag rövid szakaszokban. A fenti szerzői szándékról, a tudományosság és taníthatóság ötvözéséről, a kötet írója elárulja, hogy „ezeknek a szempontoknak az összesített érvényesülését éreztem az egyik legnehezebb feladatnak” (32. o.). A teológiatörténeti rész által felölelt időszak hosszúsága és a tematikai gazdagság is hozzájárultak ahhoz, hogy időnként mégis egyik vagy másik szempont került előtérbe, hiszen az alaposabban kidolgozott részek közötti folytonosság kedvéért egyes kérdéseket és az idői sorrendiségben következő események megértéséhez szükséges hézagpótló információkat mégiscsak kénytelen volt jegyzetszerűen tömöríteni.

Gaál Botond pályafutását matematikusként kezdte, és mindvégig igyekezett a természettudományok világában szerzett tapasztalatait a teológiai kutatás területén is érvényesíteni. A szerzői célok között az előszóban szereplő alábbi mondat teljesen beleillik ebbe a törekvésbe: „Célom volt továbbá az is, hogy a keresztyén hittudományt bekapcsoljam

az interdiszciplinaritás világába, s ezzel a körülvevő világ számára számadást készítek a teológia tudományos művelésének lehetőségéről” (32. o.). Ennek a célnak a megvalósítása egyben egy másik célközösséggel is számol, a hittudományok iránt érdeklődő laikusokkal, akik például presbiteri tisztük tudatosabb gyakorlása végett szeretnének elmélyülni a teológiai kérdésekben. A laikusok tábora közvetett módon is célcsoporttá válik azáltal, hogy a könyv olvasása nyomán megszólaló lekipásztorok számukra is valamiféle többlettudást közvetítenek majd. Ez a többlettudás elsősorban az elmondottaknak nem a tartalmában, hanem a mikéntjében érhető tetten. A kötetnek bizonyos fejezetei tételesen is magukon hordozzák az interdiszciplinaritás jegyeit, de az egyes részletekbe rejtve is sok az olyan analógia, a más tudományterületekről vagy épp a művészetek világából átvett szemlélet, amely a jobb megértést hivatott szolgálni. Jóllehet a keresztyén hitigazságok Krisztus óta mit sem változtak, s ilyenként nincs is miért tollat ragadni, de maga az olvasóréteg és akikhez a lelkészek szólnak folyamatosan változnak, és egyre távolodnak a Biblia és a klasszikus dogmatikai művek „kánaáni nyelvétől”, szinte kódolt üzenetek soraként értelmezett fogalmaitól. A kötet megírását épp ez a változás teszi indokolttá – hermeneutikai alapigazság, hogy az üzenet csak úgy ér célba, ha sikerül azon a nyelvezeten megfogalmazni, abba a szemléletmódba beemelni, amelyben az olvasó otthonosan mozog. A kötet írója számos analógiát, szemléltető példát emel át a természettudományok világából, amelyek alapján joggal számíthat az ebből az irányból közelítők érdeklődésére, és megkönnyíti a felénk igyekvő lekipásztorok tolmácsoló munkáját is.

A 10 részre, 52 fejezetre és közel négyszáz kérdéskörre tagolt kötet a keresztyén teológia besorolására szentelt fejezettel indít. A keresztyén gondolkodást, a hittudományt külön „szellemi kategória”-ként kezeli, és ezt meg is indokolja, miután dióhéjban elemzi az ember intellektuális tevékenységének többi területeit. A tudományok, filozófia, művészetek közé más besorolások szerint sem szokás a teológiát beilleszteni, de a szerző vitába száll azzal is, hogy a keresztyénséget a világvallások egyikeként a vallástudományok területére utalják. A keresztyén teológiát felfele nyitott rendszerként mutatja be, hiszen e felfogás szerint az ember minden következtetése a „felülről” érkező kijelentésből ered, „Az Ige testté lett.” (Jn 1,14) tényén, az Isteni önkítárulkozásán alapszik. „...a tudományokban, a filozófiában, a művészetekben és a vallásokban az ember fölötté áll tárgyának, a keresztyén hit szerint viszont a tárgy áll az ember fölött. Ezért is képez külön kategóriát az ember szellemi tevékenységének sorában, és ezért van az, hogy a keresztyénség először

nem új vallásként indult, hanem egyfajta új felfogásként, új életszemléletként, új magatartásként és új életgyakorlatként. Ők nem új vallást képviseltek, hanem Krisztus-követők voltak” (47. o.).

A következő négy fejezet, bár több mint háromszáz oldalt foglal magába, a teljesség igénye nélkül próbál végigvezetni a teológiatörténeten. A főbb állomásponatok, események, nyomot hagyó teológusok sora a laikus olvasót elvezeti a mába, és rávilágít fontos alap gondolatok eredetére. Az egyháztörténet rejtelseit már más megközelítésben is ismerő teológiai hallgatók és gyakorló lelkészek addigi ismereteiket egy új rendezői elv mentén láthatják egymás mellé állítva, hogy ezáltal a nagy összefüggéseket élesebben érzékelhessék. Az utóbbi olvasók ezekben a részekben találnak majd olyan mondatokat, gondolatfoslányokat, amelyeknek kifejtése elmarad, s ezért hiányérzetük lesz, vagy akár melyek eltakarnak olyan részleteket, amelyek más nézőpontból fontosak volnának, de a kétezer éves teológiatörténet óriási adathalmazának feldolgozásánál nem meglepő, hogy az olvasó és a szerző nem mindig ugyanazokat a mozzanatokot emelné ki.

A hittartalmakkal foglalkozó négy fejezet az Apostoli Hitvallás és a Niceai–Konstantinápolyi Hitvallás logikai szerkezete mentén halad. Ilyenként felleljük benne a klasszikus keresztyén dogmatikák nagy kérdésköreit: trinitástan, hitértelmezés, teremtés, antropológia, gondviselés, bűn, Szentírás, krisztológia, Szentlélek, kegyelmi kiválasztás, egyháztan, sákramentumok, eszkatológia. A témakörök súlyozása azonban nem arányos, mert a szerző élt azzal az alkotói szabadsággal, hogy a kortársak számára kevésbé időszerűnek ítélt vagy a közelmúltban már alaposan kifejtett kérdésekkel kevésbé foglalkozott. (Az utóbbira példa a Heidelbergi Káté és a II. Helvét Hitvallás, amelyekkel kapcsolatosan a kortársak számos minőségi közleményt tettek már közkinccsé). Ugyanakkor az általa behatóbban tanulmányozott vagy a magyar szakirodalomban mindeddig elhanyagolt kérdéseknek több helyet szánt (pl. az élet eredete, férfi és nő kapcsolata, a szerelem antropológiai megközelítése, a testet öltés és feltámadás a modern tér-idő értelmezés összefüggésében). Az utolsó fejezet a keresztyén teológia református sajátosságait nyomatékosítja, önismereti tájékozódást kínál.

A tanuló ifjúság és a teológiában kevésbé jártas olvasó számára a kötet végén 195 oldalas *Dogmatikai Kisenciklopédia* található, amelyben a latin szavak/mondások és a dogmatikai szakkifejezések rövid magyarozatát találjuk. Eligazítás végett a hivatkozott szakirodalom és egy névjegyzék is található a függelékben. A kötet végén az idegen

nyelvű olvasók angol, német és francia nyelven olvashatják a kötet rövid összefoglalóját. A kíváncsi olvasó végül a szerző rövid életrajzba zárt gazdag életművével is megismerkedhet.

A könyvkiadás mindig nagy merészség, hiszen már a régiek is tudták, hogy *habent sua fata libelli*, és a nyomdából kikerült könyv önálló életre kel. A fenti kötetet is számos olvasó fogja kézbe venni, elégedetten végigolvasni, vagy csak egy-egy kérdés gyors tisztázása végett nyitja ki. Mindezzel párhuzamosan egy ekkora méretű és összetett tematikájú munka esetében elkerülhetetlen, hogy az olvasók egy részét parázs vitákra serkenti majd. A korábbi teológusok által sokféleképpen megközelített régi kérdésfelvetések esetében egyszerűen folytatódni fog az eddigi vita. Ilyen például a rossz mibenlétének megválaszolása, amelyben a szerző több klasszikus meghatározással szembemegy, és az ember megromlott természetére vezeti vissza a gonoszt. A teljesen új megközelítések, mint például a hálózatelmélet egyházra alkalmazásának gondolatmenete, úttörő, a maga nemében egyedi megközelítés, de borítékolni lehet, hogy további kérdéseket indít el, például, hogy a bemutatott modell mennyire kompatibilis a teista szemlélettel, vagy egyfajta deizmus irányába tereli-e a gondolatokat. Szívből kívánjuk, hogy a szerzőnek legyen alkalma saját munkájának folytatására, az olvasókat pedig építő továbbgondolásra készítse.